

UZAK DOĞU'DA İDİL-URAL TÜRKLERİNİN YAYIN FAALİYETLERİ VE TOKYO MAHÂLLE-İ İSLÂMİYE MATBAASI

A. MERTHAN DÜNDAR*

Özet: Rus Devriminin ardından bazı İdil Ural Türk Tatar toplulukları Uzak Doğu'ya göç etmişlerdir. Mançurya bölgesindeki Harbin şehri göçmen Türk Tatarlar için bir buluşma noktası haline gelmiş ve Türk Tatarlar bu bölgede okullar, camiiler ve matbaalar kurmuşlardır. 1919'dan başlayarak bazı Türk Tatar aileleri Japonya'ya özellikle de Yokohama, Tokyo, Nagoya ve Kobe'ye taşınmışlardır. 1924 senesinde Muhammed Abdulhay Kurbanali ve grubu da, muhtemelen kimi Japon ileri gelenlerin davetiyle Tokyo'ya gelmiş, bazı Japon ordu mensuplarıyla devlet memurlarının destediği ile 1931'de Tokyo'da Matbaa-i İslâmiye'yi kurmuştur. Bu matbaa da okul kitapları, edebi kitaplar ve dini kitaplar basılarak 33 ülkeye gönderilmiştir. Matbaa-i İslâmiye Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Anahtar kelimeler: Matbaa-i İslâmiye, Tokyo Mahalle-i İslâmiye Matbaası, Türk Tatar Diasporası, Türk-Japon İlişkileri, Japon İslâm Politikası.

Abstract: After the Russian revolution some Idel Ural Turco Tatar groups migrated to Far East. Harbin city in Manchuria region became a meeting point for the immigrant Turco Tatars and they established schools, mosques, and printing offices in this region. Beginning from 1919 some Turco Tatar families moved to Japan especially Tokyo, Yokohama, Nagoya and Kobe. In 1924 Muhammed Abdulhay Kurbanali and his group arrived to Tokyo, possibly invitation of some Japanese notables. With the support of high ranked Japanese army staff and officials, he established a printing house- Matbaa-i Islamiye- at Tokyo in 1931. School books, literal books and religious books were published at this printing office and sent 33 countries. Matbaa-i Islamiye has a very important place in the Turkish history.

Keywords: Matbaa-i Islamiye, Tokyo Mahalle-i Islamiye Printing Office, Turco Tatar Diaspora, Turkish Japanese Relations, Japanese Islam Policy.

Ana vatanlarından koparak Uzak Doğu'ya yerleşen İdil Ural Türkleri¹ kültürel ve sosyal bağlarını güçlendirmek, varlıklarını sürdürebilmek için

* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi.

¹ İdil Ural Türkleri'nin Uzak Doğu'ya yayılmaları konusunda bakınız; Mahmut Tahir, "Rusya Dışındaki Kazan Türkleri", *Kazan*, no: 2, Yıl I, 1970, s. 37-40, Mahmut

cemiyetler kurarak örgütlenmişler, sık sık bir araya gelerek millî benliklerini korumaya çalışmışlardır. Önceleri kiralık mekânlarda toplanırken, zamanla zengin üyelerden ve kimi zaman da yerel yetkililerden aldıkları maddî yardımlarla, cemiyetleri adına binâ satın almaya -ya da inşâa ettirmeye-başlamışlar, bu binâlarda tiyatro oyunları, konserler gibi kültürel faaliyetler yanında, düğünler, cenâze merâsimleri ve dinî-millî toplantılar düzenlemişlerdir.² Çocuk sayısı artıp eğitim sorunu başgösterince, bu mekânlardan okul olarak da faydalanılmıştır. Cemiyetler aracılığı ile Uzak Doğudaki varlıklarını güçlendiren İdil-Ural Türkleri, hem birbirlerinden haberdar olmak hem de seslerini dünyaya duyurabilmek için neşriyat faaliyetlerine girişmiş, kitap, dergi ve gazeteler basmak amacıyla matbaalar kurmuşlardır.

İlk olarak 1920 yılında Harbin’de taş basma tekniği ile *Yırak Şark*³ dergisi, *Min Yıl Mescidi*, *Beyrem Nuri* ve *Çatki* adlı gazeteler yayınlanmıştır (Tahir 1971: 47). Ayrıca yine aynı teknikle *Tatar Elifbası*, *Uku Kitabı*, *Hisap Kitabı*, *Gabdullah Tukay Şiğirleri* gibi okul kitapları, *Ahund Ginayetulla Seli-Ahmed*⁴, *Hüseyin Gabduş*⁵ ve *Reşit Rahmeti Arat*⁶ tarafından yayımlanmıştır (Tahir 1971: 48).

Tahir, “Rusya Dışındaki Kazan Türkleri (İltica Devirleri)”, *Kazan*, no: 4, Yıl I, 1971, s. 7-9, Mahmut Tahir, “Harbin’deki Türk-Tatarların Dinî ve Millî Cemiyeti”, *Kazan*, no: 7-8, Yıl II, 1972, s. 91-96, İnanetullah Akçora, “Mukden Şehrindeki Tatarların Dini ve Millî Cemiyeti”, *Kazan*, no: 7-8, Yıl II, 1972, s. 97-99, Mahmut Tahir, “Pagraniçni’deki Türk-Tatarların Dinî ve Millî Cemiyeti”, *Kazan*, no: 9, Yıl III, 1972, s. 48-49, Mahmut Tahir, “Doğu Çin Demiryolu Boyunda Yaşayan Tatarlar (Kazanlılar)”, *Kazan*, no: 10, Yıl III, 1973, s. 30-31, Mahmut Tahir, “Haylar’daki Türk-Tatarların Dini ve Millî Cemiyeti”, *Kazan*, no: 11, Yıl IV, 1974, s. 35-41, Mahmut Tahir, “Uzak Şarkta Dinî-Millî Cemiyetlerimiz”, *Kazan*, no: 14, Yıl V, 1975, s. 41, Mahmut Tahir, “Mançurya Şehrinde Türk-Tatar Cemiyeti”, *Kazan*, no: 16, Yıl V, 1975, s. 25-26, Mahmut Tahir, “Çan-Çun (Sin-Zin) Türk-Tatar Cemiyeti”, *Kazan*, no: 18, Yıl VI, 1976, s. 49-50, Mahmut Tahir, “Hun Hul Di’de Türk-Tatar Cemiyeti”, *Kazan*, no: 22, Yıl VIII, 1978, s. 22-25, A. Merthan Dünder “Japonya Türk-Tatar Diasporası”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1(1) 2004, s. 75-89.

² Harbin, Kobe, Tokyo gibi şehirlerde yaşayan İdil-Ural Türkleri ayrıca Camiler de inşâa etmişlerdir.

³ *Yırak Şark* için ayrıca bkz: Hüseyin Gabduş, “Yırak-Şark”, *Kazan*, no: 5, Yıl II, 1971-1972, s. 49.

⁴ Ahund Ginayetulla Seli-Ahmed, 1888’de Penzaya bağlı Yüne köyünde doğmuş, 1926’da Harbin’de ölmüştür. Harbin’deki İdil-Ural Türklerine imamlık, öğretmenlik yapmıştır. Daha geniş bilgi için bkz: Emrullah Agi, “Ahund (başımam) İnanetullah Seli-Ahmed”, *Kazan*, no: 18, Yıl VI, 1976, s. 23-27.

⁵ Hüseyin Gabduş, 1901’de Troysk’da doğmuş, 1944’de Harbin’de ölmüştür. Geniş bilgi için bkz; Mahmut Tahir, “Hüseyin Gabduş”, *Kazan*, no: 11, Yıl IV, 1974, s. 1-4 ve 5-7.

⁶ Ordinaryüs Profesör Reşit Rahmeti Arat, 1900 yılında Kazan’ın kuzey-batısında yer alan

İdil-Ural Türklerinin Harbin'den sonra Uzak Doğu'da kurduğu diğer bir matbaa da, Mançurya'nın Mukden şehrinde bulunan *Millî Bayrak Matbaası*⁷. Başta *Rukiye Devlet-Kildi*, *İbrahim Devlet-Kildi*⁸ ve *Mansur Arslanbek* olmak üzere, özverili kişilerin çabalarıyla faaliyet göstermiş olan bu matbaada, *Millî Bayrak*⁹ adlı bir gazeteyle, *Türk-Tatar Tarihi*, *Mevlûd Kitabı*, *Tatar Elifbası*, *Ukuv Kitabı I-II*, *Zekât-Hac Meseleleri*, *Hisap Dersliđi*, *Gabdullah Tukay Cıyıntığı* adlı okul kitapları, takvimler ve bayram cetvelleri basılmıştır (Tahir 1976: 21, 22).

Özellikle 1921'den itibaren, Uzak Doğunun farklı şehirlerinde yaşayan Türk-Tatarlar arasından, yerleşmek üzere Japonya'ya gidenler çoğalmaya başlamıştır. Bu ülkedeki hayat şartlarının daha iyi olması ve yüksek iş potansiyelinin varlığı bunun en önemli sebeplerindendir. Böylece Yokohama, Tokyo, Kobe, Nagoya ve Kumamoto gibi Japon şehirlerindeki Türk-Tatar topluluklarının nüfusu artmaya başlamıştır. 1924 tarihinde bir grup İdil Ural Türkü ile Tokyo'ya gelen Muhammed Abdulhay Kurbanalı¹⁰, buradaki Türk-

---

Eski Ücüm'de doğmuş, 1964'de İstanbul'da bir trafik kazası sonucunda ölmüştür. Zamansız kaybettiğimiz değerli Türkologumuzla ilgili geniş bilgi için bkz: *Türk Kültürü*, Sayı 27, Yıl III, 1965, s. 1-44, 68-69, Naile Binark, "Çağımızın Büyük Türk Bilgini Ord. Prof. Dr. Reşid Rahmeti Arat", *Kazan*, no: 2, Yıl I, 1970, s.11-14.

⁷ İdil-Ural Türklerinin önemli liderlerinden Ayaz İshakî'nin Uzak Doğu'daki Türk-Tatarları 1933-1935 tarihleri arasında birlik altında toplamasıyla beraber, onun önderliğinde *Millî Bayrak Matbaası* faaliyete geçmiştir. *Millî Bayrak Matbaası*'na emek verenler için bkz: İnanetullah Akçora, "Mukden Şehrindeki Tatarların Dini ve Millî Cemiyeti", *Kazan*, no: 7-8, Yıl II, 1972, s. 97-99, Mahmut Tahir, "Millî Bayrak Matbaası", *Kazan*, no: 18, Yıl VI, 1976, s. 20-22.

⁸ Rukiye Devletkildi ve İbrahim Devletkildi, Prof. Dr. Nadir Devlet'in annesi ve babasıdır.

⁹ *Millî Bayrak* gazetesinin ilk sayısı 1 Kasım 1935'de yayınlanmıştır. Bununla ilgili olarak bkz: Ahmed Tahir, "Ayaz İshakî'nin Millî Yol ve Millî Bayraktaki Yazılarının Konuları", *Muhammed Ayaz İshakî, Hayatı ve Faaliyetleri, 100. Doğum Yılı Dolayısıyla*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1979, s. 112-120 ve aynı kitap içindeki diğer makalelerde de konuyla ilgili kısa bilgiler bulunmaktadır. Millî Bayrak gazetesi, zararlı yazılar yayınladığı suçlamasıyla Türk İçişleri Bakanlığının 15 / 4 / 1936 tarih ve 506 sayılı yazısıyla toplatılmıştır. 20 / 6 / 1936 tarihinden itibaren de Türkiye'ye girişi yasaklanmıştır. T.C Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01.02.64.31.9

¹⁰ *Muhammed Abdulhay Kurbanalı (Kurbanaliyev)* 1889-1972 Rusya'da Orenburg'a bağlı Çelyabi (Çelyabinsk)'de doğmuştur. Başkurtların Barın-Tabın uruğundandır. Babası Ubeydullah İşan (Gabidullah ?), Midyak köyünden zengin bir molladır. Japonya'ya gelmeden önce Başkurdistan'da Monarşi (Rus Çarı) taraftarı olarak milliyetçi güçlere karşı düşmanlık yapmakla suçlanmıştır. Ailesinin ve kendisinin dinî kimliğinden yararlanarak etrafında topladığı güçlerle Amiral Kolçak'ın ordusuna katılmış daha sonra Ataman Semenov'un maiyetinde Uzak Doğu'ya çekilmiştir. Baba oğul Kurbanaliler, 1-

- Tatarları bir çatı altında toplayarak Japon yetkililerin de desteği ile sosyal, kültürel ve siyasi konularda önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Kurbanali'nin başardığı işler arasında -belki de en önemlisi- Tokyo'da *Mahalle-i İslâmiye Matbaası* ya da diğer adıyla *Matbaâ-i İslâmiye*'yi kurmasıdır. Bu matbaanın kurulmasındaki temel sebep (öncelikle Japonya'dakiler olmak üzere) vatanlarından ayrılmak zorunda kalmış tüm Türk-Tatarların kitap ihtiyacını karşılamak ve dinî-millî duyguları yaşatacak yayınlar yapmaktır. Matbaanın kurulma aşamasında İdil-Uralıların yanında Japon yetkililer de önemli maddi katkıda bulunmuştur. Kuşkusuz bunun sebebi dönemin Japonyasının, Türk-İslâm âlemine yönelik propaganda faaliyetlerinde kullanabileceği bir üs oluşturarak yeni bir çekim merkezi yaratmak istemesidir. Özetlemek gerekirse; Osmanlı Devletinin yıkılmasıyla İslâm âlemi bir anlamda öksüz-yetim kalmış, Müslümanların zengin potansiyellerinden yararlanmak isteyen sömürgeci büyük güçler de, Osmanlı Devletinin ardından oluşan boşluğu doldurma yarışına girerek propaganda yoluyla Müslümanları kendi etki alanlarına sokmaya çalışmışlardır. I. Dünya Savaşı sonunda sömürgeci güçlerin arasına katılan Japonya da batılı rakiplerine karşı Müslümanları kendi yanına çekebilmek için yoğun bir uğraş içine girmiştir. Asya'daki rakipleri İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği gibi devletlerin Müslümanların yaşadığı toprakların büyük bölümünü kontrol ettiğini ve Japonya'nın göz koyduğu Çin topraklarında da önemli miktarda Müslüman yaşadığı göz önüne alınırsa, Japonya'nın İslâm dünyasına yönelik faaliyetlerinin alt yapısı daha iyi anlaşılabilir. Böylece 1928 Ekiminde yapılan bir toplantıda, Japon kontrolündeki topraklarda yaşayan Türk-Tatarlar ve Japon yetkililer Tokyo'da Arap harfleri ile basım işleri yapabilecek bir matbaa kurulmasını kararlaştırmışlardır. Genç Türkiye Cumhuriyeti 1928 yılındaki *Harf İnkılâbı* ile Arapça harfleri bırakarak Lâtin harflerini kullanmaya başladığı için İstanbul'da bulunan bir gazetenin eski harf ve kalıpları satın alınarak Japonya'ya gönderilmiştir. Böylece alınan karardan iki yıl sonra, Uzak Doğu'daki zengin Müslümanlarla¹¹ devlet yönetiminde etkisi bulunan bazı

11 Mayıs 1917'de Moskova'da yapılan Bütün Rusya Müslümanları Kurultayında okunan bir nefretname ile millî ve dinî konularda ihanet ettikleri suçlamasıyla lanetlenmişlerdir. Kurban Ali ile ilgili bilgiler için bkz. Zeki Velidi Togan, *Hatıralar*, Ankara, 1999, s. 142, 172, 176, 189, 190; Mahmut Tahir, "Muhammed Abdulhay Kurbanali", *Kazan Dergisi*, Yıl III Sayı 9, 1972, s. 50; İhsan Ilgar, *Rusya'da Birinci Müslüman Kongresi*, Ankara 1990, s. 505-506. Bunlardan başka, Japon Türkolog Matsunaga Akira da Kurbanali ve Japonya'daki faaliyetleri ile ilgili olarak bir çalışma yapmaktadır. Bu çalışma 2005 yılında yayımlanacaktır.

¹¹ İdil-Ural Türkleri ve Hint Müslümanları.

milliyetçi Japonların¹² da, maddî yardımlarıyla Tokyo'da *Matbaa-i İslâmiye* kuruldu.¹³ Baskı makinası Tokyo'da satın alınmış ve Müslüman bir Japon olan *Harun Kouzumi*, matbaa ile ilgili teknik bilgileri Kurbanali'nin öğrencilerinden *Ahmedullah, Mehmet*,¹⁴ *Saniye* ve *Raise* adlı gençlere öğretmiştir. Gençler harf dizmeyi öğrendikten sonra 200.000'den fazla harfi matbaa kasalarına dizerek teknik hazırlıkları tamamlamışlar, ardından Ocak 1930'dan itibaren Tokyo Matbaa-i İslâmiye'yi faaliyete geçirmişlerdir.¹⁵

Matbaada basılan kitaplar, öncelikle okul çağına gelmiş çocukların kitap ihtiyacını karşılamak üzere hazırlanmıştır. Basılan bu kitaplar Tokyo, Kobe, Nagoya gibi Japon şehirlerindeki Türk-Tatar okullarında kullanıldığı gibi Japonya dışında bulunan ancak Japon kontrolündeki Harbin, Seul, Dairen gibi şehirlerdeki Türk-Tatar çocuklarının eğitiminde de kullanılmıştır. Ayrıca Edebî ve Dinî içerikli kitaplar, yetişkinlerin de ihtiyaçlarını karşılamıştır. Daha önce *Taş Baskı* yöntemi gibi zahmetli bir yolla basılan kitaplar, yeni matbaa ile daha kolay ve seri bir şekilde basılmıştır. 1930-1942 yılları arasında Tokyo Mahalle-i İslâmiye Matbaasında basılan kitaplar incelendiğinde, karşımıza aşağıdaki gibi bir tablo çıkmaktadır.

Matbaada basılan 39 kitaptan; 19 kitap dinî içerikli, 8 kitap edebî nitelikli, 4 kitap dilbilgisi ile ilgili, 1 kitap müzik ile ilgili, 7 kitap da değişik konularla ilgilidir. Buna göre tüm kitapların yaklaşık % 48'i dinî, %24'ü edebî, %13'si dilbilgisi ile ilgili, % 3'ü müzik kitabı, diğer % 12'dir. Yıllara göre basılan kitap sayısı ise; 1930'da 6 adet, 1931'de 5 adet, 1932'de 3 adet, 1933'de 10 adet, 1934'te 5 adet, 1935'de 2 adet, 1936'da 2 adet, 1937'de 2 adet, 1938'de

¹² Japon Milliyetçilerinin babası diye nitelendirilen Toyama Mitsuru ve Başbakanlardan İnukai örnek olarak verilebilir.

¹³ Matbaa'nın kurulması için yaklaşık 5000 Japon yeni harcanmıştır. Bu kalıplar, hâlen Tokyo Camii'nin yanında bulunan Mekteb-i İslâmiye'nin deposunda tahta kutular içinde bulunmaktadır. 2001 yılında Japonya'da yaptığımız araştırma sırasında kalıplar tarafımızdan incelenmiş, temizlenmiş ve yerine yerleştirilmiştir.

¹⁴ Mehmet Altınbay, 1976 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde vefat etmiştir. Bu bilgiyi veren ve diğer bazı hatalarımızı düzelteren, Sayın Cüneyt Çapanoğlu'na teşekkür ederim.

¹⁵ Matbaa-i İslâmiye'nin kuruluş hazırlıkları ile ilgili birinci el bilgi için bkz: "Tokyo'da Mekteb-i İslâmiye'nin 1927-1937 On Yıllık Hatırası İçin Düzeltilmiş Resimler Mecmuası", Düzenleyen: Tokyo'da Mekteb-i İslâmiye İdaresi, Tokyo, 1937. Bana bu mecmuayı veren Tokyo Türk Cemiyeti başkanı sayın Temimdar Muhit Bey'e teşekkür borçluyum. Ayrıca bkz: Mahmut Tahir, "Tokyo'da Matbaa-i İslâmiye", *Kazan*, no: 16, Yıl V, 1975, s 15-20. Buna ek olarak, Japon İçişleri Bakanlığı Arşivi'nde bulunan A 350-2-21 nolu dosyada Matbaa-i İslâmiye ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

1 adet olmuş, 1942 yılında matbaanın imkânlarından yararlanılarak iki kitap kopyalama yöntemi ile Tokyo Mahalle-i İslâmiye Matbaası'nda yayımlanmıştır.

Tokyo'da basılan kitaplar ve basım tarihleri şöyledir:¹⁶

Kitaplar¹⁷

Kitap Adı	Basım Tarihi	Fiyatı
Abdullah Tukay Mecmua Asârı (5 Cilt)		
1.Cilt Yedi Şiirler	05 Mayıs 1933 (Showa 8.yıl) ¹⁸	?
2.Cilt Balalar Kısmı	16 Haziran 1933 (Showa 8.yıl)	?
3.Cilt Külküve Hiciv Kısmı	17 Temmuz 1933 (Showa 8.yıl)	?
4.Cilt Nesir Kısmı	01 Temmuz 1933 (Showa 8.yıl)	?
5.Cilt Tercüme-yi Hali	29 Ağustos 1933 (Showa 8.yıl)	?
Âhir Zaman Kitabı	11 Aralık 1934 (Showa 9.yıl)	Ücretsiz
Balalar Bülegü	02 Eylül 1933 (Showa 8.yıl)	?
Bidevâm-ı Şerif	11 Aralık 1934 (Showa 9.yıl)	Ücretsiz
Cemagat	30 Ekim 1930 (Showa 5.yıl)	60 Sen
Kuvaniç	07 Mayıs 1930 (Showa 5.yıl)	25 Sen
Dört Hikaye	06 Haziran 1931 (Showa 6.yıl)	?
Feraiz	05 Kasım 1936 (Showa 11.yıl)	50 Sen
Fen Tecvit	29 Eylül 1932 (Showa 7.yıl)	?
Gakait	1930 (Showa 5.yıl)	?
Heftiyek ¹⁹	20 Şubat 1932 (Showa 7. yıl)	?
Hülasat ül Musail I.	10 Ağustos 1937 (Showa 12.yıl)	?
Hülasat ül Musail II.	25 Şubat 1938 (Showa 13.yıl)	?
İman Şartı ve Yasin-i Şerif	25 Mayıs 1934 (Showa 9.yıl)	Ücretsiz
İslâm Tarihi	15 Temmuz 1932 (Showa 7.yıl)	?
Kur'an	25 Mayıs 1934 (Showa 9.yıl)	?
Mevlûd-ün Nebii Kitabı	25 Temmuz 1931 (Showa 6.yıl)	50 Sen
Mufassal İlmihâl I.	15 Ekim 1933 (Showa 8.yıl)	?
Mufassal İlmihâl II.	19 Aralık 1933 (Showa 8.yıl)	?
Mugalim-i Şeriye	13 Mayıs 1934 (Showa 9.yıl)	50 Sen

¹⁶ Anlayamadığımız bazı kitap başlıklarını tercüme eden, hatalarımızı gösteren Doç. Dr. Abdullah Gündoğdu'ya ve Doç. Dr. A. Melek Özyetgin'e teşekkür ederim.

¹⁷ Liste alfabetik sıraya göre hazırlanmıştır. Kitap örnekleri için bkz. Ek I. Kur'an-ı Kerim'i veren sayın Ravil Ağış'e teşekkür ederim.

¹⁸ Japon Takvimi. Showa Dönemi 1926'da başlamış, 1989'da sona ermiştir.

¹⁹ Kur'an-ı Kerim'in yedi de biri. İki farklı kalitede basılmıştır.

Muhammed (A S) Tarihi	25 Haziran 1931 (Showa 6.yıl)	25 Sen
Namaz Hocası	1942 (Showa 17.yıl)	Ücretsiz
Namaz	15 Ağustos 1930 (Showa5.yıl)	60 Sen
Notaga Salıngan Şiirler	03 Mayıs 1930 (Showa 5.yıl)	?
Ruza, Zekât, Hac	15 Şubat 1931 (Showa 6.yıl)	?
Şiir Kısakları	11 Eylül 1933 (Showa 8.yıl)	?
Taharet	01 Haziran 1930 (Showa 5.yıl)	50 Sen
Tarih-ül Enbiya	12 Temmuz1931 (Showa 6.yıl)	50 Sen
Tatarca Nahv	07Temmuz1935 (Showa 10.yıl)	70 Sen
Tatarca Okuv	20 Mart 1933 (Showa 8.yıl)	70 Sen
Tatar Sarfı	30 Mayıs1935 (Showa 10.yıl)	70 Sen
Tatar Elifbası	1936 (Showa 11.yıl)	?
Tokyo Mektep Hatırası	1937 (Showa 12.yıl)	?
Yeşlerge Hediye	1942 (Showa17. yıl)	?

Gazete ve Dergiler²⁰

İlan-ı Hakikat Gazetesi 1936'da yayımlanmaya başlamıştır.²¹ Dört ya da beş sayısı çıkan bu gazete daha sonra kapanmıştır. Bu gazeteden başka 25 Mayıs 1931 tarihinde *Yapon Muhbiri* adında bir dergi çıkarılmış fakat dört-beş sayıdan sonra (1932'den itibaren) *Yeni Yapon Muhbiri* adı altında yayınına devam edilmiştir. Bu dergi, Japonya'da ve Japon işgalindeki bölgelerde yaşayan İdil-Ural Türkleriyle diğer Müslümanlar hakkında haberler yayınlıyor, aynı zamanda İslâm Dünyasına Japonya propagandası da yapıyordu. Otuzüç ayrı ülkeye gönderilen bu dergi, Müslümanlar arasında oldukça ilgi çekmiştir. 1938'de Kurbanali'nin siyasî bir kararla Japonlar tarafından yurtdışına sürülmesiyle, dergi yayınına son vermiştir.²²

Kartpostallar²³

Özellikle Türkçe konuşan halklara hitap eden bir dizi kartpostal basılmıştır. Bunların sınıflandırması şöyledir:²⁴

1. Grup'ta 16 kart vardır: 1. Mekteb-i İslâmiye öğrencileri, 2. Okul binası ve Türk-Tatarlar, 3. Türk-Tatar mezarlığı, 4. Toyama Mitsuru, Kurbanali ve diğer Türk-Japon ileri gelenler, 5. Kurbanali'nin Tokyo'ya ilk gelişi, 6.

²⁰ *Yeni Yapon Muhbiri* için bkz. Ek II.

²¹ Reşit Rahmeti Arat, "Kazan Türklerinde Periodik Matbuat", *Kazan*, no: 16, Yıl V, 1975.

²² Bu derginin nüshaları kişisel arşivimizde bulunmaktadır.

²³ Örnekler için bkz. Ek III.

²⁴ Bu Kartpostallar, konularına göre ayrı ayrı zarflanarak dağıtılmıştır. Sınıflandırma bu durum göz önüne alınarak yapılmıştır.

İrkları gösteren harita, 7. Harbin Camiisi, 8. Süyüm Bike Kulesi, 9. Petrograd Camii, 10.?, 11. Dinlerin dağılımını gösteren harita, 12. Tajmahal ve Cihangir şahın taht'ı, 13. Kâbe, 14. İstanbul, Sultan Ahmed Camii, 15. Semerkant, Timür'ün kabri, 16. Hoten'deki (Mukden) Türk okulu ve camii.

Bu gruptaki Kartpostallar Japonya'daki Türk-Tatarlarla, kutsal yerleri içeren fotoğraflardan oluşmuştur.

2. Grup'ta toplam 10 kart vardır ve hepsi Gaptullah (Aptullah) Tukay'la ilgilidir. Bu grup, Türk-Tatarların önde gelen yazarı ve şairi Tukay'ın köyü, doğduğu ev ve çocukluk fotoğraflarından oluşmuştur.

3. Grup'ta toplam 4 kart vardır: 1.Yeni okul binası, 2. Kurbanali ve Türk-Tatarlar, 3. Türk-Tatarlar ve Japonlar beraber yemek yerken, 4. Harun Reşit.

4. Grup'ta toplam 11 kart vardır: 1.Türk-Tatar öğrenciler ve aileleri, 2. 1935 senesinde, Abdürreşit İbrahim, Toyama Mitsuru, Japonlar ve Türk-Tatar aileleri okulun önünde, 3. 1928 senesi Japonya Müslümanları toplantısında Japon öğrencilerle beraber, 4. 1934'de Japonya'da Kur'an-ı Kerimin basılması sebebiyle Japon ileri gelenler ve Türk-Tatarlar, 5. 1937'de Mekteb-i İslâmiyenin 10.yıl kutlaması vesilesi ile Japon devlet adamları ve Kurbanali, 6. 1936 senesinde Japon Bakan, Kurbanali, küçük Türk öğrenciler okulun önünde, 7. 1937'de Kurbanali ve ilkokul öğrencileri İmparator Meiji tapınağında, 8. Dua eden Müslüman kız öğrenciler, 9. Mançurya'da savaşan Japon askerleri için hediye veren Müslüman öğrenciler, 10. Tokyo'ya inşaa edilmesi düşünülen camii, 11. İsmail Gaspıralı.

Bu gruptaki kartpostallar daha çok İslâm dünyasına mesaj vermek amacıyla hazırlanmıştır. Japonya'daki Müslümanların mutlu bir şekilde yaşadığı, Japon yetkililerin İslâma önem verdiği temaları işlenerek Japonya propagandası yapılmıştır.

5. Grup'ta toplam 8 kart vardır: 1. Süyümbike kulesi, 2. Türk-Tatarların dağılımını gösteren harita, 3. Timür'ün resmi, 4. Cengiz Han'ın resmi, 5. Runik Türk harflerini ve kaya kabartmalarını gösteren fotoğraf, 6.Türk-Tatarların büyük kralı diye tanıtılmış Atilla, 7. Semerkant, Timür'ün kabri, 8. Kelime-i Şehâdet yazan hat. Bu sekiz kartpostal, daha çok Türk kökenli halklara yönelik hazırlanmıştır. Millî duygulara hitap etmektedir.

Diğer²⁵

Dinî ve millî günleri gösteren *Takvimler*, dergi ve gazeteleri abonelere göndermek için özel zarflar, makbuzlar, davetiyeler, Tokyo Mahalle-i

²⁵ Örnekler için bkz. Ek IV.

İslâmiye başlıklı yazı kâğıtları, Kelime-i Şehadet, Men sabır zafer posterleri, Millî gece programları²⁶ gibi matbu belgeler de Tokyo Mahalle-i İslâmiye Matbaasında basılmıştır.

Mahalle-i İslâmiye Matbaası'nda basılan kitaplar sayesinde Japonya'dan Finlandiya'ya kadar, dünyanın bir çok yerine dağılmış bulunan Türk-Tatar çocukları okul kitaplarına kavuşmuşlardır. *Yeni Yapon Muhbiri* dergisi aracılığı ile de Türk-Tatarlar Japonya'dan, Türkiye'den kısaca dünyadan haberdar oluyorlar, farklı topraklarda yaşayan vatandaşlarıyla iletişim kurabiliyorlardı. Dinî kitapların basılıp dağıtılmasıyla da yurtlarından kopmuş İdil-Urallıların, özellikle de genç neslin mânevi değerlerden kopmaması sağlanmıştır. Bu matbaa, aynı zamanda Japonya'nın İslâm dünyasına kendi propagandasını yapması bakımından da önemli olmuştur. Matbaadan geride kalanlar hâlen Tokyo Camii'nin yanında bulunan Mektep-i İslâmiye'nin deposunda nemden, tozdan ve kemirgenlerden kurtarılmayı beklemektedir.²⁷ *Tokyo Mahalle-i İslâmiye Matbaası* -ya da diğer adıyla *Matbaa-i İslâmiye*- Türk matbuat tarihinin bilinmeyen noktalarından birini oluşturması bakımından önemlidir ve üzerinde daha detaylı araştırmalar yapılması gerekmektedir²⁸.

Kaynaklar

- Dündar, A. Merthan, "Japonya Türk-Tatar Diasporası", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1(1) 2004, 75-89.
- Tahir, Mahmut, "Uzak Doğu'da Neşriyat Faaliyetlerimiz", *Kazan*, no: 5, Yıl I, 1971-72, 47-49.
- "Millî Bayrak Matbaası ", *Kazan*, no: 18, Yıl VI, (1976), 20-22.
- "Tokyo'da Matbaa-i İslâmiye ", *Kazan*, no: 16, Yıl V, 1975, 15-20.
- Tokyo'da Mekteb-i İslâmiye'nin On Yıllık Hatırası İçin Düzülmüş Resimler Mecmuası*, Yeni Yapon Muhbiri İdaresi, Tokyo 1937.
- T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.
- Gaikou Shiryoukan-Japonya. (İçişleri Arşivi).

²⁶ Elimizde 11 Ocak 1931 tarihli bir Millî Gece program kitapçığı bulunmaktadır.

²⁷ Fotoğraflar için bkz. Ek V.

²⁸ Faturalar, irsaliyeler, mektuplar ve birçok nottan oluşan Matbaa-i İslâmiye ile ilgili dokümanlar, kişisel arşivimizde bulunmaktadır. İleride bu konuda daha detaylı bir çalışma yapmayı düşünüyoruz.

EK I. Matbaa-i İslâmiye'de Basılan Kitaplar

يابون مخبري
الخبر الياباني

「ヤпон・モブيري」
新入の新聞「日本」の分売販売一冊

No 1. 新受入
1931 سنة ميلاده أبريل ٢٥

يابون مخبري

مسائل في فرنسا وفرن شتر ريفن لشهر فوجيو شوكيو شهر
البلدان التي تتحدث
أولئك الذين يؤمنون بالعلماء الذين لا يزالون يرفضون
مخبري الأخبار
أولئك الذين يؤمنون بالعلماء الذين لا يزالون يرفضون
مخبري الأخبار

أولئك الذين يؤمنون بالعلماء الذين لا يزالون يرفضون
مخبري الأخبار

الخبر الياباني

مجموعة من الكتب التي تسمى «يابون مخبري» والتي
تحتوي على الأخبار والبيانات
والتي تسمى «يابون مخبري» والتي
تحتوي على الأخبار والبيانات

Adress :
"Yapon Mohbiri"
Jimboku Bldg. Inagasaki Kanjo Ka.
Yokohama, Japan. Tel. Nishin 724, 2306.

في شهر يونيو سنة ميلاده أبريل ٢٥
مخبري الأخبار

مخبري الأخبار

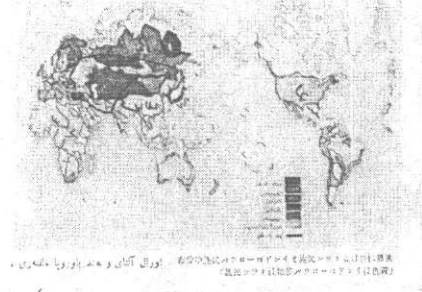
Maruichiya jinn Co
مخبري الأخبار
No 28-1 chuo, Inagasaki Bldg. Yokohama.
Tel. Gens. 23, 24.

YAPON	MUHBIRI	NO 1
YAPON	MUHBIRI	NO 1
YAPON	MUHBIRI	NO 1
YAPON	MUHBIRI	NO 1

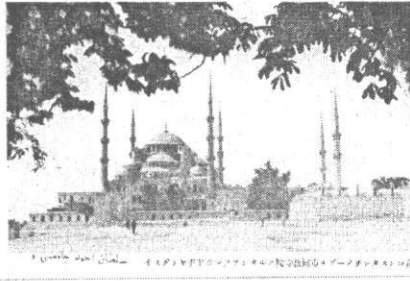
EK II. Yapon Muhbiri

شركو معامس (سینما) گونگن آگانه .

اول آلای و نه یوریا کلهری .

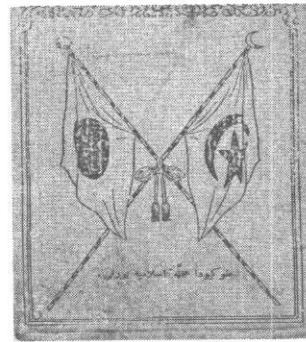
سلمان احمد جانیس .

۱۹۲۶ تیبی ال ۱۰ یوریا دا مو کویدا حله اسلامیه یوزن لورلو مجلس .
(廿十一月一年六和曆) 會貴親成禮集新校學教回京東

۱۹۳۶ . طو کویدا مکتب اسلامیه شا کردلارینک بالشوییزم که قرشی
بایون - کرمان اتفاقه موقفیت تدب دعاً قبول لاری .
تدب لاری کویدا اسلامیه یوزن لورلو مجلس .

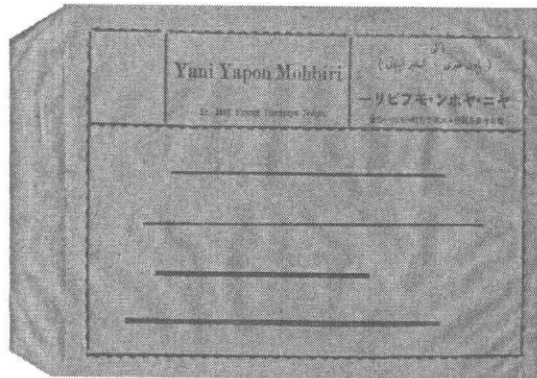
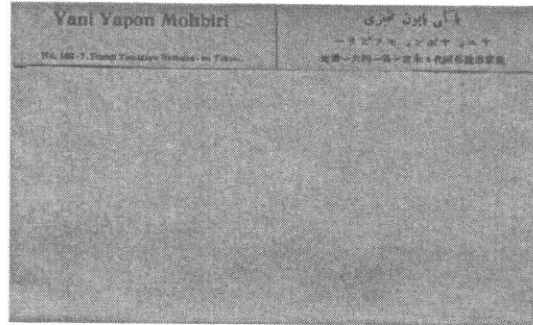

مو کویدا حله اسلامیه یوزن لورلو مجلس .

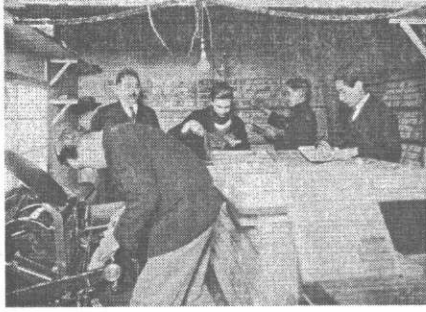
میلادی ۱۹۳۸ نجی
هجری ۱۳۵۶-۱۳۵۷ نجی یللارداشی
قری آی باشلاری جندولی

بیر کون	بیر کون	بیر کون	بیر کون
۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
۱۴	۱۵	۱۶	۱۷
۱۸	۱۹	۲۰	۲۱
۲۲	۲۳	۲۴	۲۵
۲۶	۲۷	۲۸	۲۹
۳۰	۳۱	۳۲	۳۳
۳۴	۳۵	۳۶	۳۷
۳۸	۳۹	۴۰	۴۱
۴۲	۴۳	۴۴	۴۵
۴۶	۴۷	۴۸	۴۹
۵۰	۵۱	۵۲	۵۳
۵۴	۵۵	۵۶	۵۷
۵۸	۵۹	۶۰	۶۱
۶۲	۶۳	۶۴	۶۵
۶۶	۶۷	۶۸	۶۹
۷۰	۷۱	۷۲	۷۳
۷۴	۷۵	۷۶	۷۷
۷۸	۷۹	۸۰	۸۱
۸۲	۸۳	۸۴	۸۵
۸۶	۸۷	۸۸	۸۹
۹۰	۹۱	۹۲	۹۳
۹۴	۹۵	۹۶	۹۷
۹۸	۹۹	۱۰۰	۱۰۱

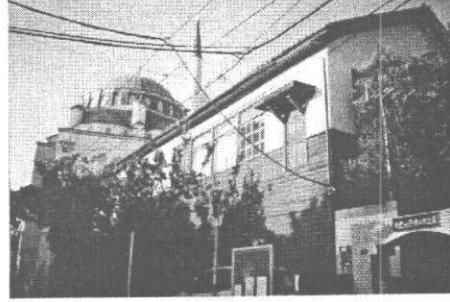
بیر کون اولدی، قوشونلاردا سیمه اولدی.

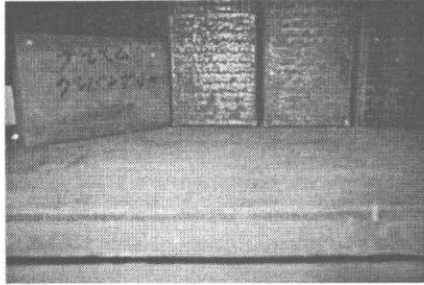
EK IV. Kitap ve Kartpostal Dışında Basılanlar

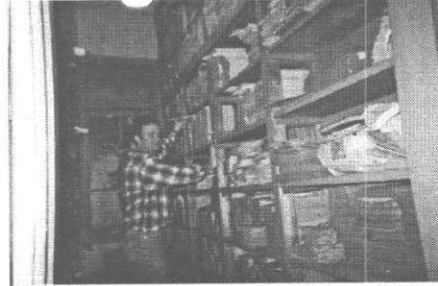
Kurbanali ve Öğrencileri Matbaa'da

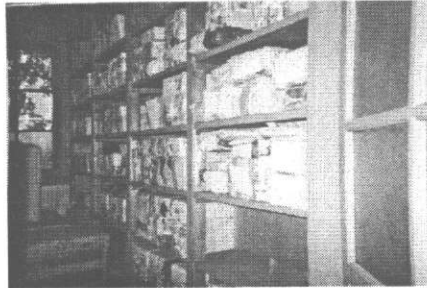
Mekteb-i İslâmiye

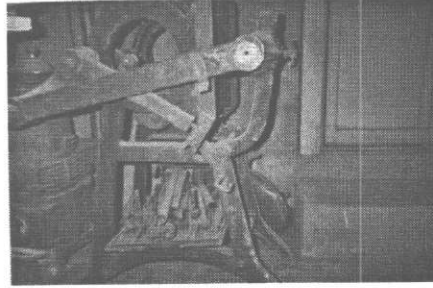
Türkiye'den Gelen Harf Kalıpları

Temizlenmeden Önce Matbaa-i İslâmiye

Şimdiki Hâli

Baskı Makinası

EK V. Matbaa-i İslâmiye'den görüntüler